

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, професора Левченка
Юрія Олександровича на дисертацію Рижикова Андрія Ілліча
«Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у
бюджетній сфері і заходи її запобігання», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Вивчення представленого рукопису дисертаційного дослідження, автореферату Рижикова Андрія Ілліча на тему: «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання», а також ознайомлення з науковими працями здобувача дає підстави стверджувати, що автором здійснено належний аналіз проблемних аспектів злочинності у бюджетній сфері, де з позицій комплексності та системності обґрунтовано необхідність удосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні бюджетні правопорушення, практики застосування законодавства щодо зниження рівня злочинності у бюджетній сфері та сформовано на цій основі нові теоретичні підходи запобігання цьому негативному явищу та механізмів їх реалізації.

Дисертація являє собою рукопис, який містить анотацію, вступ, три розділи, вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки.

Проблема захищеності у кримінально-правовій доктрині бюджетних коштів від розкрадань та їх раціонального використання була і залишається актуальною на рівні законодавчої та правозастосовної діяльності в Україні. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням належать до числа загроз на рівні національної безпеки, оскільки кошти, які призначені для видатків з державного бюджету забезпечують економічну, політичну, соціальну та інші сфери життєдіяльності у державі.

Очевидною є необхідність розробки та поетапної реалізації комплексних заходів соціального, економічного, бюджетного, правового та іншого характеру, спрямованих на посилення фінансової дисципліни та запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів. На сучасному етапі ця потреба стає особливо актуальною, оскільки нецільове використання бюджетних ресурсів є однією з форм корупційних правопорушень, боротьба з якими визначена серед пріоритетних завдань. З огляду на це важливим аспектом забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів є розробка нових і вдосконалення існуючих кримінально-правових механізмів протидії таким правопорушенням.

Ефективність регулювання сфери бюджетно-фінансових відносин та загалом проведення бюджетної політики у державі безпосередньо пов'язані із порядком вирішення поставлених перед державою завдань та цілей. Реалізація низки різних заходів, які проводяться на державному рівні та стосуються вдосконалення способів управління державними чи місцевими фінансами впливають на результативність бюджетних витрат, використання яких повинно надавати досягнення запланованих результатів бюджетної політики.

Але, нажалі порушення порядку використання коштів з державного чи місцевих бюджетів, порушення цільового характеру розподілу бюджетних коштів негативно впливає на різні процеси, які відбуваються у державі, підриває економічну ситуацію у державі та підриває загалом реформи, які проводяться у державі. Забезпечення прозорості бюджетної політики без зловживань та без порушень дозволяє впливати на підвищення якості соціальної сфери життєдіяльності.

Вищевикладене обґрунтовує актуальність теми дисертаційного дослідження, свідчить про необхідність поглибленого вивчення проблем кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинності у бюджетній сфері, підкреслює його значущість для законодавчої та правозастосовної діяльності, а також теорії та практики запобігання досліджуваному кримінальним правопорушенням.

З огляду на зазначене, заявлений дисертантом напрям дослідження виступає актуальною сьогоденною проблемою, яка потребує аналізу законотвірчих перспектив кримінально-правової та кримінологічної характеристик злочинності у бюджетній сфері та сприятиме боротьби з цим явищем у сучасному кримінальному законодавстві України в цілому.

Викладені положення свідчать про актуальність та своєчасність обрання тематики дисертаційного дослідження та його спрямованість в умовах сьогодення.

Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021; Порядку здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 19.05.2020 № 223; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність не викликає жодних заперечень.

Структурованість роботи характеризується класичністю форми, логічністю упорядкованості структурних елементів, послідовністю викладення матеріалу та відповідністю їх змістовному наповненню.

Дисертантом вдало й коректно сформульовано мету дослідження, яка полягає у дослідженні кримінально-правових та кримінологічних особливостей злочинності у бюджетній сфері, аналізі теоретичних, законодавчих та правозастосовних проблем кримінальної відповідальності за його вчинення, у розробці пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, пов'язаної із запобіганням злочинності у бюджетній сфері. Об'єкт і предмет дослідження визначені вдало.

Результати дисертаційного дослідження Рижикова Андрія Ілліча є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується правильно обраною методологічною базою, а також репрезентативною емпіричною базою. *Нормативну основу дослідження* склали: Конституція України, закони і підзаконні нормативно-правові акти України, Кримінальний кодекс України, Бюджетний Кодекс України, рішення Ради Національної безпеки і оборони України, міжнародні нормативно-правові акти та міжнародні договори, стороною яких є держава Україна та інші нормативно-правові документи, що стосуються бюджетної сфери та видатків з державного і місцевих бюджетів.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані вивчення та аналізу вироків судів першої інстанції, ухвал апеляційної і касаційної інстанції по кримінальним провадженням щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи падання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням і видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; статистичні дані судової практики Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження, статистичні дані Офісу Генерального прокурора України за період з 2017 до 2025 рр., статистичні дані Державної судової адміністрації України за період з 2017 до 2025 рр., узагальнені інформаційні дані Рахункової палати України за період з 2017 до 2025 рр. та аналітика Бюро економічної безпеки України.

Перелік обраних для дослідження питань, змістовне описання в авторефераті та дисертації дає в цілому можливість встановити сутність і значення вивчених проблем та вказує на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується й вдалістю обрання методологічної бази. Зі змісту роботи вбачається, що дисертант дотримується обраної методології. Використані при написанні дисертації методи можливість сформулювати наукові положення та одержати результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі кримінального права та кримінологічної діяльності.

Наукова новизна положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Проведений аналіз запропонованої роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дисертаційного дослідження авторові удалося вирішити поставлені завдання та отримати нові результати. Слід відмітити, що за характером і змістом дисертаційна робота Рижикова А.І. є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням, яке поєднує кримінально-правову та кримінологічну характеристики злочинності у бюджетній сфері, на підставі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції.

Заслуговує на увагу наукове обґрунтування автора щодо необхідності розширення переліку кваліфікуючих ознак, додавши настання тяжких наслідків через нецільове використання бюджетних коштів, під яким слід визнавати погіршення матеріального становища громадян, шкоду їх здоров'ю, підлив нормальної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування чи установ, техногенні чи екологічні аварії, які настали внаслідок нецільового використання коштів тощо.

Особливий інтерес становлять пропозиції дисертанта щодо необхідності уточнення диспозиції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України, а саме пропозиція чітко визначити види актів, видання яких може спричинити кримінальну відповідальність та необхідність уточнення поширення кримінальної відповідальності і на колегіальні органи, які беруть участь у бюджетному процесі.

Варта уваги пропозиція дисертанта щодо обов'язкового фінансового моніторингу операцій із бюджетними коштами, проведення перевірки державних аудитів у кримінальних провадженнях за статтею 210 КК України та запровадження цифрового контролю за бюджетними витратами.

Досить цікавою є пропозиція Рижикова А.І. щодо впровадження електронних систем контролю за бюджетними видатками, цифровізація процесів контролю за ефективним та цільовим призначенням видатків державного та місцевих бюджетів і посилення фінансового контролю та проведення ефективного аудиту державних установ та підприємств, моніторингу ризиків фінансових правопорушень і використання аналітичних інструментів для виявлення підозрілих операцій.

Привертає увагу доведення автором обґрунтування щодо внесення зміни до санкції статті 210 КК України та передбачити, як додатковий вид покарання за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, крім позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю ще й конфіскацію майна у разі вчинення в особливо великих розмірах.

Доречно підтримати авторську позицію дисертанта, який зазначає, що доцільно уточнити і визначити суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України та удосконалити чітке формулювання форми вини, шляхом встановлення можливості притягнення за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону також і з необережною формою вини, якщо шкода значна і була об'єктивно передбачуваною.

Особливий інтерес становить позиція автора, який зауважує, що запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів має здійснюватися як кримінальними, так і адміністративними заходами правового впливу. Випяткове використання заходів відповідальності, передбачених адміністративним і бюджетним законодавством є не досить ефективним через не високий рівень попереджувальної діяльності та явну невідповідність суспільної небезпеки вчиненого діяння, тому важливим важелем впливу на такі злочинні діяння виступають саме заходи кримінальної відповідальності. Так, дисертантом перш за все відмічено необхідність підвищення ефективності діяльності органів, до повноважень яких належить здійснення заходів запобігання правопорушенням щодо нецільового використання бюджетних коштів, таких як органи, на яких покладається фінансовий та бюджетний контроль, правоохоронні органи, адже саме вони виступають регуляторами попередження нецільового використання бюджетних коштів.

Слід погодитись і з тією позицією, що метою зниження кількості кримінальних бюджетних правопорушень та підвищення довіри до бюджетної системи дієвими напрямками їх попередження є: посилити права та обов'язки контролюючих органів, зокрема щодо надання органам фінансового контролю додаткових інструментів для виявлення досліджуваних причин та умов правопорушень; удосконалення законодавчої бази та посилення відповідальності за фінансові правопорушення загалом та бюджетні зокрема; підвищувати прозорість та автоматизацію бюджетного процесу, зокрема із використанням повітряних сучасних цифрових технологій для автоматизації контролю за бюджетним процесом та з метою зниження рівня корупції у цій сфері; підвищення рівня кваліфікації учасників бюджетного процесу та загалом навчання і підвищення кваліфікації службовців, які працюють з бюджетом; створення ефективної системи взаємодії правоохоронних органів та органів фінансового контролю з розширення сфери бюджетного контролю, а також посилення кримінально-правової відповідальності посадових осіб за вчинення бюджетних злочинів; усунення причин та умов, що детермінують вчинення правопорушень у бюджетній сфері; визначення та аналіз загроз, які максимально можливі щодо межі дефіциту бюджету, внутрішнього та зовнішнього боргу; застосування жорсткіших санкцій за порушення бюджетного законодавства та загалом напрямів зміцнення системи відповідальності за порушення у

бюджетній сфері; ефективно та постійно впровадження публічного громадського моніторингу і розширення можливостей участі громадянства для контролю за використанням бюджетних коштів.

Науковий стиль викладення тексту роботи та її оформлення не викликають зауважень. Дисертація у цілому є свідченням вільної орієнтації автором у галузі кримінального права та кримінології, обізнаності у науковій літературі, а також законодавстві, що має безпосереднє відношення до запобігання злочинності у бюджетній сфері.

Теоретичні висновки та практичні пропозиції базують на достатньому науковому рівні, що свідчать про високий ступінь наукової кваліфікації Рижикова Андрія Ілліча.

За змістом, формою та об'ємом вказані напрацювання повною мірою відповідають вимогам МОН, які висувуються до праць такого виду та відображають змістовні положення отриманих результатів.

У цілому, аналізуючи зміст дисертації, наукові праці, опубліковані за темою дослідження, використані джерела, ступінь обґрунтованості отриманих результатів, дозволяє стверджувати, що рецензована робота Рижикова Андрія Ілліча є кваліфікаційною науковою працею, що виконана особисто, у якій автору удалося досягти поставленої мети.

Дисертаційне дослідження з урахуванням актуальності висвітлюваної проблематики, де крізь призму визначення основних тенденцій щодо кримінальної ситуації в Україні у зв'язку із вчиненням бюджетних правопорушень, запропоновано впровадження електронних систем контролю за бюджетними видатками, цифровізація процесів контролю за ефективним та цільовим призначенням видатків державного та місцевих бюджетів і посилення фінансового контролю та проведення ефективного аудиту державних установ та підприємств, моніторингу ризиків фінансових правопорушень і використання аналітичних інструментів для виявлення підозрілих операцій. Обґрунтовано необхідність запровадження окремих цифрових технологій, які дозволять автоматизувати бюджетний процес для зниження людського фактору, з метою унеможливити корупційну складову при розподілі коштів як державного бюджету так і місцевих бюджетів та використання блокчейн-технологій для запобігання фінансовим та бюджетним махінаціям, для прикладу використання штучного інтелекту для аналізу транзакцій та попередження шахрайства у бюджетній сфері.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у різних сферах діяльності, зокрема, у:

правозастосовчій діяльності – висновки та пропозиції, які будуть сформульовані у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані при удосконаленні норм чинного кримінального законодавства України, а саме щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у бюджетній сфері;

науково-дослідній сфері – для подальшого поглиблення досліджень проведення розробки проблем запобігання та попередження злочинності у

бюджетній сфері;

освітньому процесі – при викладанні курсу «Кримінальне право», «Кримінологія» та у процесі підготовки лекцій, підручників, методичних рекомендацій і навчальних посібників з питань попередження та кваліфікації кримінальних правопорушень загалом та у бюджетній сфері зокрема.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Наукові результати дисертації Рижикова Андрія Ілліча достатньо апробовані. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях відділів Науково-дослідного інституту публічного права. Результати дослідження були оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14-15 листопад 2021 року), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.). Основні наукові результати дисертації викладені у 8 наукових публікаціях, серед яких чотири статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, одна – в іноземному фаховому виданні, три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. Це дозволяє констатувати, що презентовані наукові праці є достатніми для наукового обґрунтування запропонованих автором положень як нових, висвітлених окреслених наукових проблем та формулюванні шляхів їх логічного вирішення.

Дисертаційне дослідження, текст наукових публікацій є результатом самостійної діяльності дисертанта та не містить ознак будь-якого різновиду академічного плагіату. Використані ідеї, результати інших авторів мають відповідне посилання на їх джерело.

Структура автореферату повністю відповідає структурі тексту дисертації, його зміст відображає основні положення та результати, які викладені у дисертації.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію.

Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою.

Оформлення дисертаційної роботи здійснено відповідно до встановлених вимог і стандартів.

Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження дає можливість засвідчити, що дисертація Рижикова Андрія Ілліча на тему: «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання» є самостійним монографічним науковим дослідженням з актуальної для науки та практики теми, що містить нові наукові положення й науково-обґрунтовані результати, які розв'язують конкретне наукове

завдання, що має істотне значення для науки кримінального права та кримінології, а її науковий рівень не викликає жодних заперечень.

Проте, наголошуючи на позитивних аспектах дослідження, не можна залишити поза увагою певні зауваження та дискусійні моменти, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час публічного захисту.

1. В науковій новизні одержаних результатів, автор вказує, що в роботі набули подальшого розвитку *напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері та комплекс заходів на рівні державної політики, правоохоронних органів, фінансового контролю та громадського нагляду з метою запобігання злочинності у бюджетній сфері.*, а також у дисертаційному дослідженні у підрозділі 2.3. відмічає, що *«з метою зниження кількості кримінальних бюджетних правопорушень та підвищення довіри до бюджетної системи країни необхідно створення ефективної системи взаємодії правоохоронних органів та органів фінансового контролю з розширення сфери бюджетного контролю, а також посилення кримінально-правової відповідальності посадових осіб за вчинення бюджетних злочинів».* Проте, не аргументовано та не акцентовано увагу, які саме напрями запобігання на рівні забезпечення фінансового контролю автор має на увазі. Доцільно розкрити їх зміст та вказати суть і їх значення в межах запобігання злочинності у бюджетній сфері?

2. Автор роботи наводить досить слушні пропозиції, щодо доповнення КК України статтею 210-1 у наступній редакції: стаття 210-1. *Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів та пропозиції виділити як окремий склад кримінального правопорушення «привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем» як окремий склад кримінального правопорушення, доповнивши КК України статтею 191-1 та викласти її у наступній редакції: стаття 191-1 Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем.* Але по тексту самої роботи дисертантом не наведено повної кримінально-правової характеристики запропонованих нових складів кримінальних правопорушень, а лише наводить проект самої статті, тому важливо розуміти, чим автор обґрунтовує такі доповнення та що включає в себе об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторона запропонованих нових статей до КК України. Репрезентативності роботи також надало б оформлення як окремих додатків проектів пояснювальних записок запропонованих змін до КК України.

3. Дисертант у підрозділі 3.2 окремі аналізує сучасні цифрові технології, які можуть суттєво вплинути на запобігання злочинності у бюджетній сфері зокрема та запобігання злочинності загалом і вказує, що можна зробити висновок щодо доцільності застосування таких новітніх сучасних технологій і в бюджетному процесі. Проте незрозуміло який саме механізм застосування наведених у роботі сучасних цифрових технологій передбачає автор для їх застосування при запобіганні злочинності у бюджетній сфері?

4. В удосконалено, автор вказує, щодо розширення диспозиції статті 210 КК України щодо визначення форм та способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів, як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак та в п.5 висновків відмічає, що «запропоновано вдосконалити статтю 210 КК України, шляхом розширення диспозиції статті, щодо визначення форм та способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів, як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак, для прикладу вчинення дій щодо нецільового використання бюджетних коштів шляхом спрямування їх на нецільові державні програми чи маніпуляції з бюджетними призначеннями через фіктивні або підставні структури». Проте в тексті дисертаційного дослідження та авторефераті дисертації не наведено запропонований текст нової диспозиції статті 210 КК України. Тому доцільно обґрунтувати запропоновані напрями вдосконалення статті 210 КК України щодо визначення форм та способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів, як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак.

Проте, висловлені пропозиції та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи, оскільки більшість із них, як правило, не торкаються основних концептуальних положень дисертації, мають виключно рекомендаційний характер та можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

Вищевикладене дає підстави зробити висновок, що дисертаційне дослідження Рижикова Андрія Ілліча «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання» є самостійною завершеною кваліфікованою монографічною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі кримінального права і кримінології, що не були раніше захищені та вирішують проблему злочинності у бюджетній сфері, що мають істотне науково-теоретичне та практичне значення в науці кримінального права. Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі. Наукові праці повною мірою розкривають основний

зміст роботи.

Дисертаційне дослідження Рижикова Андрія Ілліча «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання» за своєю актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів, їх теоретичним рівнем та практичною корисністю, повністю відповідає вимогам, які встановлені до кандидатських дисертацій, зокрема п.п. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), вимогам, які висуваються до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор Рижиков Андрій Ілліч за результатами прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

**Завідувач кафедри кримінології та
інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор**

 ЮРІЙ ЛЕВЧЕНКО